

MŪSŲ KRAŠTO KAIMAI

Barkeliai ir Naujukai

Vykdami keliu iš Darbėnų į Vaineikius, pravažiuojame pro Barkelių kaimą, prie kurio šiaurėje glaudžiasi Naujukų kaimo žemė. Iki XIX a. vidurio tai buvo vienas kaimas, kurio žemė driekėsi abipus Dubupio upelio tarp Kašūčių ir Šlaveitų bajorkaimių bei Darbėnų ir Vaineikių kaimų.

Darbėnų apylinkėse nuo seno plytėjo miškai, kurie nuo XV a. priklausė Platelių seniūnijos Palangos giriai, plytėjusiai nuo jūros iki Vaineikių miškų masyvo. Žemdirbystei tinkamoje plėšininėje žemėje pradėjus kurtis iš Žemaitijos atsikeliančioms žemdirbių šeimoms, jų nausėdijoms administruoti XVI a. buvo įkurtas Darbėnų dvaras, priklausęs didžiojo Lietuvos kunigaikščio Palangos valdai (seniūnijai).

Manoma, kad tuo metu, XVI a. pabaigoje–XVII a. pradžioje, greta kitų nausėdijų atsirado ir Barkelių kaimas. Jam buvo priskirta apie 420 hektarų žemės, kurios didesnė dalis plytėjo kairiajame, o mažesnė – dešiniajame Dubupio upelio krante. Apie trečdalį šio ploto sudarė ariama žemė, suskirstyta rėžiais ir išnuomota žemdirbių šeimoms.

Rašytiniai šaltiniai liudija, kad kaimas buvo pavadintas „Bartkeliais“, o vardas kilo iš pirmojo naujakurio asmenvardžio Bartkus mažiškos formos. Svetimomis kalbomis rašytuose dokumentuose pirmą kartą vietovardžio forma (lenk. „Bortkiele, Bortkele“, rus. „Борткеле“, latv. „Bortkele“) išsilaikė iki mūsų laikų, o lietuvių kalboje kaimo vardas pavirto „Barkeliais“ (žem. „Barkelė“).

Centrine kaimo žemių dalimi ėjo vieškelis Darbėnai–Vaineikiai, šalia kurio dešiniajame Dubupio upelio krante buvo įrengtos kaimo kapinės. Už kapinių prasidėjo didelis ariamas laukas, kuris XVIII a. kaimo plane vadinamas Kalnu (Kałns), o šiaurinė

dalis – Kalnagaliu (Kalnia:gałs). Patį Dubupį gyventojai vadino Upeliu (Opalis) arba Darbupiu (Darbopis), o XVIII a. plane jis pavadintas Darbos upe (lenk.: Rz[eka]. Darba).

Kairiajame upelio krante kaimo šiaurinėje dalyje plytėjo kitas dirbamas laukas, į rytus nuo jo – mišku apaugusios šienaujamos pievos, o šiaurės rytiniame kampe, ties riba su Šlaveitų bajorkaimiu – Plikiais vadintos bendrosios ganyklos, taip pat apaugusios mišku ir krūmais.

Į pietus nuo vieškelio kairiajame Dubupio krante driekėsi trečiasis ariamos žemės laukas. Jame abipus kelio, jungusio minėtą vieškelį su Darbėnų–Kašūčių–Kūlupėnų vieškeliu, stovėjo šešios kupetinio kaimo sodybos. Dešinėje kelio pusėje, prie link Darbėnų vedančios vieškelio dalies, XVIII a. antroje pusėje gyveno Simonas Rimkus. Priešingoje kelio pusėje, prie link Vaineikių einančios vieškelio dalies, buvo įsikūręs Antanas Barasa. Atokiau nuo jų, pavažiavus link Kašūčių kairėje kelio pusėje ties gyvenvietės viduriu stovėjo Jono Šopagos sodyba. Likusios trys sodybos buvo pietinėje gyvenvietės dalyje, kelio į Kašūčius kairėje pusėje. Čia gyveno Petras Večerskis, Pranciškus Ronkaitis ir Petras Rūtys.

Į rytus nuo sodybų buvo Daržais (Darža) vadinamas ariamas laukas, prieinantis iki pat Vaineikių miško. Į pietus nuo gyvenvietės, kaimo žemės pakraštyje plytėjo medžiais ir krūmais apaugusios bendrosios

ganyklos. Kelio į Kašūčius dešinėje pusėje buvusi ganykla vadinta Gudleikniu (Gudleyknis), o kairėje – Kleciumi (Klecus). Paskutinioji pietuose ribojosi su Kašūčių bajorkaimiu ir ežeru, o rytuose susisiekė su Vaineikių kaimo Dupulčio apyrbėje (obrėb Dupjyltys), kurioje vėliau susiformavo Dubašių kaimas.

Nuo kaimo įsikūrimo dvasiniu gyvenimu rūpinosi Palangos, o nuo 1740 m. – Darbėnų parapijos dvasininkai, kurie valstiečius krikštijo, tuokė ir lydėjo į amžinybę. Mirusieji buvo laidojami kaimo kapinėse, o nuo XVIII a. pabaigos – Darbėnų parapijos kapinėse. Kaimo kapinės apleidus, jas imta vadinti Maro kapeliais (Maro kapalė). Juose nuolat stovėjo keli monumetalūs kryžiai ir koplytėlė mirusiesiems atminti, prie kurių per Gegužines pamaldas rinkdavosi kaimo gyventojai pagerbti protėvių, pasimelsti už juos, sugiedoti Visų šventųjų litaniją. Iki XX a. 2 dešimtmečio pabaigos kapinaitėse retsykliais be kunigo kaimiečiai laidėjo užkrečiamųjų epideminių ligų aukas.

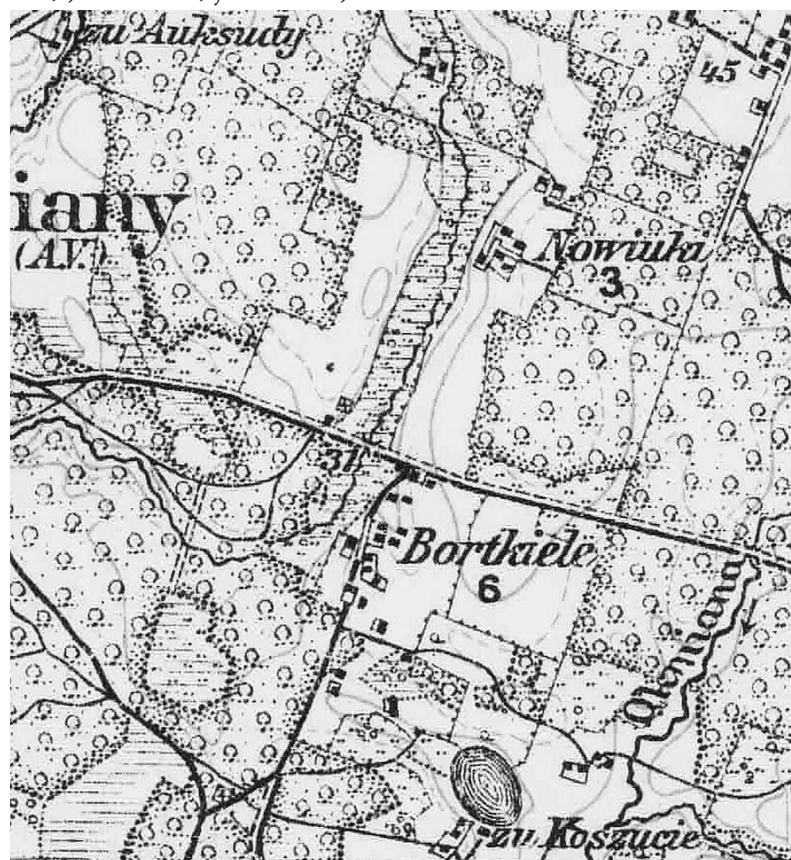
Darbėnų parapijiečių 1845 m. sąrašas liudija, kad tuo metu Barkeliuose gyveno valstietė Kunigunda Paliepienė su dukromis Ona, Justina ir Barbora, samdinės Magdalena Ruzgailaitė ir Ona Piktuižytė, samdiniai Panas Mockus, Jonas Benetis ir Pranas Galdikas, kamininkas Petras Joskaudas, kamininkė Kotryna Joskaudienė su dukromis Marijona ir Magdalena, kamininkas Juozapas Kalnius, kamininkė



Barkelių kaimo (Борткеле) ir Barkelių (Naujukų) užusienio (3. Борткеле) 1872 m. planas. Ištrauka iš Rusijos imperijos generalinio štabo topografo 1872 m. išleisto Kretingos apylinkių žemėlapis.

Kunigunda Kalnienė, valstietis Jonas Skersys, jo žmona Teodozija, sūnūs Petras ir Jonas, dukros Kunigunda ir Elžbieta, samdinyš Antanas Švatelis, valstietis Kazimieras Narmontas, jo žmona Petronėlė, samdiniai Petras Galdikas ir Jonas Pečkauskis, samdinė Ona Sudmanaitė, kamininkė Magdalena Lajauskienė su dukra Ona, valstietis Povilas Rūtis, jo žmona Ona, duktė Zuzana, samdiniai Viktoras Astrauskis ir Juozapas Pečiulis, senis Domininkas Arys, samdinės Magdalena ir Barbora Arytės, kamininkas Pranas Skripkauskis, jo žmona Ona ir sūnus Pranas, valstietis Mykolas Pryšmontas, jo žmona Kunigunda ir duktė Morta, kamininkas Jurgis Narkus ir jo sūnus Simsonas, kamininkė Cecilija Narkutė ir jos dukra Jona, Jonas Rūtis, jo motina Joa-

na, seserys Petronėlė, Barbora ir Monika, samdiniai Antanas Kripas ir Jonas Kontrimas, kamininkė Morta Kontrimienė ir jos dukra Ona, kamininkas Juozapas Sungaila, jo žmona Agota, dukros Ona ir Barbora, kamininkė Amilija Švatelienė su dukra Magdalena, valstietis Simonas Šopaga ir jo sūnus Simonas, samdiniai Antanas Galdikas ir Juozapas Burba, Ona Galdikienė, jos dukra Barbora ir motina Barbora, kamininkė Kotryna Šopagienė su dukra Ona, valstietis Pranas Beniušis, jo brolis Juozapas, motina Veronika ir duktė Ona, samdinyš Laurynas Ronkaitis, valstietis Stanislovas Večerskis, jo brolis Antanas, sesuo Ona, samdiniai Domininkas Arys ir Jonas Piekus, samdinės Ona Mockutė ir Ona Večerskytė, (Nukelta į 6 p.)



Barkelių ir Naujukų kaimų 1905–1915 m. planas. Ištrauka iš kaizerinės Vokietijos karo topografo parengto ir 1915 m. išleisto Darbėnų apylinkių žemėlapis.



Barkelių kaimo senosios kapinės, vadinamos Markapiais (XVI a.–XX a. pr.). Juliaus kanarsko nuotr., 1991 m.

Barkeliai ir Naujukai

(Atkelta iš 5 p.)

valstietis Juozapas Ronkaitis, jo žmona Monika ir duktė Monika, samdiniai Viktoras Viskontas ir Antanas Skripkauskis, samdinė Morta Venckutė, kampininkas Tadas Šopaga, valstietis Jonas Vainoras, jo žmona Petronėlė, dukros Cecilija, Antanina ir Ona, samdiniai Mykolas Kontrimas ir Juozapas Simaitis, samdinė Magdalena Romkutė ir jos sesuo Joana, valstietis Jonas Dauparas, jo seserys Ona ir Morta, samdiniai Kazimieras Markus ir Antanas Keras, samdinė Barbora Kontrimaitė.

1846 metais kaime buvo 11 baudžiauninkų sodybų, kurių šeiminkai ėjo lažą grafų Tiškevičių Palangos valdos Darbėnų dvare.

XIX a. pirmoje pusėje šiaurinėje kaimo dalyje susiformavo 2–3 vienkieminių sodybų naušėdija. Iš pradžių ji vadinta Barkelių (Bartkelių) užusieniu (rus. застенек Борткеле; lenk. zaścianek Bortkiele), o nuo 1861 m. – Naujukais (kitaip liet. „Naujokai“; lenk. „Nowiuki“, latv. „Novjuki“, rus. „Новьюки, Новѣки“).

Panaikinus 1861 m. baudžiavą, laisvaisiais valstiečiais tapusiems žemdirbiams buvo leista išsipirkti iš Darbėnų dvaro iki tol dirbtą žemę. 1870 metais už jiems atitekusią žemę grafui Juozapui Tiškevičiui prievolės atlikinėjo 63 Barkelių kaimo ir Naujukų užusienio valstiečiai, kuriems buvo atiduoti 279 rėžiai ariamos žemės. 1872 metais Naujukų užusienyje stovėjo 3, o Barkelių kaime – 9 valstiečių sodybos. Naujukai XX a. pradžioje atsiskyrė nuo Barkelių ir tapo savarankišku kaimu.

Carinės Rusijos valdžiai uždraudus lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis, prie slapto lietuviškų knygų platinimo aktyviai prisidėjo valstietis, knygnešys Kazimieras Bendikas (g. 1853 m.), gyvenęs Barkeliuose. Rusijos muitininkai jį 1895 m. gruodžio 12 d. sulaukė Kretingos sienos perėjimo punkte ir batuose rado lietuvišką 1896 metų kalendorių. Už tai knygnešys buvo suimtas, jam iškelta baudžiamoji byla, kuri 1896 m. gegužės 14 d. caro manifestu nutraukta.

1923 metais Barkeliuose buvo 15 ūkių ir 107 gyventojai, o Naujukuose 3 sodybose gyveno 22 valstiečiai. Abiejuose kaimuose stovėjo tipinės šiam Žemaitijos regionui žemdirbių sodybos, kurias sudarė troba (gyvenamasis namas), klėtis (svirnas), kūtės (tvartas su daržine po vienu stogu), jauja (kluonas), kai kuriose sodybose – žardai, ubladė. Kiekvienoje sodyboje, gerajame kieme ar prie pro šalį einančio kelio būtinai stūksojo monumentalus kryžius ar koplytėlė su šventųjų skulptūromis, saugoję sodybas ir jose gyvenusių žemdirbių šeimas nuo nelaimių ir pavojų.

Lietuvos žemės reformos metu išskirsčius kaimą į vienkieminius



Valstiečio sodyba Barkelių kaime. Igno Jablonskio nuotr., 1968 m. Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinys (KM IF 4078, KM GEK 26482).



Valstiečio trobos (gyvenamojo namo) galinio fasado fragmentas Barkelių kaime. Igno Jablonskio nuotr., 1968 m. Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinys (KM GEK 26393).

ūkius, Barkeliuose gyveno 10 ūkininkų ir 7 trobelninkų šeimos. Pietinėje kaimo dalyje plytėjo didelis, apie 60 ha dirbamos žemės laukas, vadintas Sodybų lauku. Į vakarus nuo jo Dubupio slėnyje driekėsi apie 15 ha šlapia pieva, vadinta Apluoškais (Aploukai). Į vakarus nuo upelio 20 ha užėmė

Kiesuočiu (Keisoutis) vadinama menkais berželiais apaugusi pieva, kuri palijus patvindavo, o po rudens liūčių virsdavo klampyne, į kurią neįmanoma buvo nė kijos įkelti. Šiauriau tęsėsi apie 30 ha dydžio pievos dalis, vadinama Lanka (Lonka), o rytiniame (kairiajame) upelio krante buvusi apie



Stalius Juozas iš Barkelių kaimo. Stasio Vaitkevičiaus nuotr. Kretinga, 1935 m. Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincijos archyvas (Petro Paulausko albumas).

15 ha dydžio siaura ir pailga pieva, vadinta Palankiais (Palonkė).

Šiaurės vakaruose, aukščiau sioje kaimo žemių vietoje buvęs 30 ha dydžio žvyringas ariamos

žemės laukas, tebevadinamas Kalnais (Kalnā). Per šį lauką ėjo Ronyčios kelelis, kuris visada, net liūčių metu, buvo sausas ir lengvai pravažiuojamas. Kalnų lauke apie 60 arų apėmė žvyrduobės, kuriose kaimo gyventojai savo poreikiams ir vieškelio remontui kasdavosi žvyru. Šalia buvo Užkalniu vadinama nenaudojama žemė – apie 15 ha krūmynų, kuriuose gyventojai ganydavo savo galvijus.

Pietrytinėje kaimo dalyje tebebuvo Kleciumi (Klėcius) vadinama molinga ir labai akmeninga ganykla, apėmusi apie 20 hektarų. Rytinėje dalyje ties riba su Vaineikiais apie 60 ha dirbamos žemės buvo vadinama Daržų galu, o šalia plytėjo Birštva – 68 ha dydžio pieva ir dirva. Į pietus-pietryčius nuo Barkelių prie Kašucių ežero buvo bajorams Sakeliams priklausęs Paežerių viensėdis, kurio dalis Lietuvos žemės reformos metu prijungta prie kaimo.

Tuo tarpu Naujukuose (žem. Naujokā) po Lietuvos žemės reformos trijose sodybose tebeūkininkavo ūkininkai, o dar trijose įsikūrė trobelninkai. Kaimui priklausė apie 120 hektarų žemės, kurios kiekvienas lopinėlis taip pat turėjo savo vardus.

Vakaruose 12 ha ariamos žemės apėmė Kalnų laukas, besiribojantis su Barkelių Kalnų lauku. Šalia buvo Užkalniu (Ožkalnis) vadinama ganykla, apėmusi 6 hektarus krūmais apaugusių pievų, vietomis plėšiamų arimui. Netoli plytėjo Užprūdžio (Ožprūdis; 5 ha) ir Užsodnelio (Ožsuodnalis; ¼ ha) dirbamos žemės laukai, o Užsodnelio lauke augo sodas.

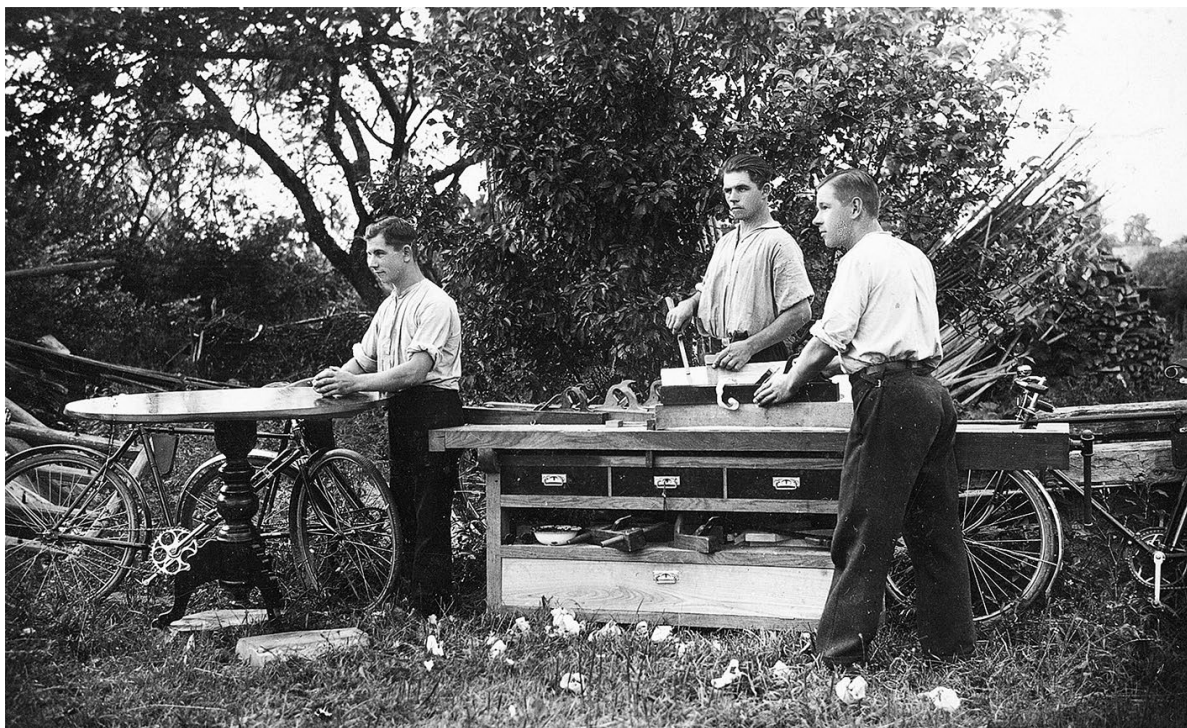
Šiaurinėje kaimo dalyje buvo Užkylos (9,5 ha), Laukelio (Laukalis; 4 ha) ir Užšopio (Ožšuopis) dirbamos žemės laukai ir Kumšalė (Komšalė) – apie 1 ha ganykla. Šiaurinėje Lankos upelio pusėje šalia sodybų buvęs Žardynas (Žardeina) – apie ¼ ha pieva, kurioje seniau valstiečiai statydavo žardus sienai ir linams džiovinti.

Kaimo rytuose apie 12 ha plote driekėsi Stasiui Mazalui priklausanti Steponiške (Stapuonėškė) vadinama pelkėta pieva ir ganykla, pavadinta seniau čia gyvenusio žemės nuomininko Stepono vardu. Apie 7 ha užėmė Birštvos, apie 2,5 ha – Aprubo (Aprobs, Aprobalis) pievos, o 2 ha – Užjauj (Ožjaujė) ariamos laukas.

Pietryčiuose augo Dvarnosios (Dvarnuojė) miškas (25 ha). Šioje vietoje seniau driekėsi mišku apaugusios bendrosios ganyklos, kurias pobaudžiavinės reformos metu buvo pasisavinęs Darbėnų dvarininkas Juozapas Tiškevičius.

(Pabaiga kitame numeryje)

Julius KANARSKAS
Istorikas, Kretingos muziejus



Darbėnų apylinkės meistrai. Dešinėje – stalius Juozas iš Barkelių kaimo. 1935 m. Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincijos archyvas (Petro Paulausko albumas).